

TEISĖS AKTO FORMOS ĮTAKA JO KALBAI

Rasuolė Vladarskienė *

*Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyrius
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Telefonas 234 71 93
Elektroninis paštas rasuole@lki.lt*

Pateikta 2006 m. kovo 31 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 16 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama formaliųjų reikalavimų, nustatytų teisės aktų rengimą ir įforminimą reglamentuojančiuose dokumentuose, įtaka kalbos priemonių pasirinkimui ir teksto suvokimui. Straipsnio tikslas – pasitelkiant aprašomąjį analitinį metodą nustatyti, kokią įtaką teisės akto kalbos raiškai turi teisės aktų formą reglamentuojančių dokumentų nuostatos. Nere-tai formalieji teisės aktų rengimo reikalavimai verčia kurti labai ilgus, sunkiai suvokiamas sudėtingos struktūros konstrukcijas. Svarstoma, kaip formaliuosius reikalavimus suderinti su kalbine raiška, kad teisės aktas būtų aiškus, tikslus ir lengvai suprantamas. Atskirai aptariama tvarkomųjų dokumentų struktūra, kurią sudaro standartinis sintaksinis modelis. Pažeidžiant tvarkomojo dokumento teksto pagrindą sudarančio sakinio sintaksinius ryšius, atsiranda ir kalbos klaidų, ir logikos netikslumų.

Pagrindinės sąvokos: teisės akto kalba, dokumento struktūra.

IVADAS

Teisės kalba yra ypatinga bendrinės kalbos atmaina, ji paklūsta dviem normų sistemoms: bendrinės kalbos ir teisės, panašiai kaip grožinės literatūros kalba yra veikiama meno ir kalbos dėsnų. Kuri iš šių normų sistemų viršesnė, atsakyti nėra lengva. Iš tikrųjų kalbos ir teisės normos turėtų derėti viena su kita taip, kad būtų kuo mažiau prieštaravimų.

Teisės aktų rengimą, kartu šalia kitų dalykų ir jų kalbą, reglamentuoja keletas teisės aktų, iš kurių svarbiausi šie dokumentai: Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas [1], „Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijos“ [2] ir „Dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklės“ [3]. Šiuose teisės aktuose nustatyta aiški atskirų teisės aktų struktūra: nurodoma, kokį teisės aktą kokios dalys sudaro, kaip rašomi jų pavadinimai ir pan. Taigi atskiros teisės aktų rūšys skiriasi savo kompozicija, nuo kurios tiesiogiai priklauso ir teisės akto kalbinės raiškos priemo-

nės. Išsiskiria tvarkomųjų dokumentų kompozicija, todėl apie šiuos teisės aktus reikia kalbėti atskirai.

Pirmiausia reikia pabrėžti, kad teisės aktų raiškos forma yra rašytinė. Teisės aktų tekstas taip organizuojamas, kad jo vaizdinė forma padėtų suprasti turinį, išskirtų atskiras dalis ir pabrėžtų kai kuriuos dalykus. Todėl labai svarbus grafinių priemonių vaidmuo. Grafinės formaliosios priemonės yra šriftai, didžiųjų raidžių rašymas, numeravimas ir skirtingos numeravimo sistemos, teksto skaidymas į atskiras eilutes ir pastraipas. Dažnai tik šios priemonės padeda suvokti labai ištemptus sakinius.

1. TEISĖS AKTO PAVADINIMO FORMOS TRŪKUMAI

Teisės akto pavadinimas turi nusakyti teisės akto esmę. Teisės akto pavadinimą sudaro dokumento rūšies pavadinimas ir antraštinė dalis, jie į vientisą teisės akto pavadinimą sujungiami dviem būdais:

1) sudaromas vientisas kilmininkinis junginys (būdingas įstatymams ir kitiems organizaciniams dokumentams), pvz.: *Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas*, *Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas*. Kai tokį pavadinimą sudaro ilga susijusių kilmininkų

* Humanitarinių mokslų, filosofijos, daktarė. Lietuvių kalbos institutas.

grandinė, darosi sunku suvokti pavadinimo esmę, pvz.: Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas;

2) antraštė rašoma kabutėse ir pradama prieinksniu dėl (būdinga tvarkomiesiems dokumentams (įsakymams, nutarimams, sprendimams, dekretams) ir kai kuriems įstatymams), pvz.: Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl paramos mirties atveju“; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl turto perdavimo“, Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“.

„Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijoje“ nustatyta, kad „Jeigu keičiamas įstatymas (kodeksas), keičiančiojo įstatymo pavadinime nurodomi visi keičiami ar pildomi straipsniai, straipsniai, kuriais įstatymas papildomas, taip pat straipsniai, kurie pripažįstami netekusiais galios“ [2], laikantis šio reikalavimo sudaryti tokie pavadinimai:

Lietuvos Respublikos indėlių ir išpareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 26⁽¹⁾, 27, 28, 30 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 25⁽¹⁾ straipsniu bei priedu įstatymas (Valstybės žinios (toliau – Žin.) 2005. Nr. 18-578); Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 1, 2, 5, 6, 7⁽¹⁾, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 24⁽¹⁾, 25, 26, 27, 28 straipsnių bei priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin. 2005. Nr. 88-3281). Tiesa, šiose rekomendacijose daroma ir išimtis „jei įstatyme keičiama daug straipsnių, vadovaujantis protingumo kriterijais, keičiančiojo įstatymo pavadinime straipsniai gali būti nenurodomi“ [2]. Vadinasi, rašant teisės aktų pavadinimus reikia vadovautis ne tik noru viską pasakyti pavadinime, bet ir neperžengti protingumo ribos.

Daugiau aiškiai apibrėžtų nurodymų, koks turėtų būti teisės akto pavadinimas, nėra, tačiau norint pavadinimą padaryti kuo informatyvesnį kartais persistengiama, ypač tai būdinga įvairių ministrų įsakymų pavadinimams, sudarytiems aptartu antruoju būdu. Pagrindinis pavadinimą sudarantis prielinksninio dėl junginys išplečiamas prijungiant įvairių vienasarūšių elementų, pažymimųjų žodžių, nurodomos išimtys, net pridedama šalutinių sakinių dėmenų, pvz.: Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų vidaus tarnybos sistemos pareigūnų, kurie pagal tarnybos pobūdį važinėja keleiviniu ar asmeniniu transportu tarnybiniais tikslais, taip pat vyksta į tarnybos vietas ir iš jos, išskyrus taksi, važiavimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo taikymo instrukcijos patvirtinimo“ (Žin. 2005. Nr. 31-1026); Įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. gegužės 28 d. įsakymo Nr. 307/68 „Dėl nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų da-

vimo taisyklių, šių pažymėjimų blankų, taip pat sunkių ligų, kuriomis sergantiems vaikams iki 16 metų stacionare ir vaikų reabilitacijos įstaigoje slaugyti duodamas pažymėjimas ne ilgiau kaip 120 kalendorinių dienų per kalendorinius metus, sąrašo bei ligų ir būklių, dėl kurių suteikiamos papildomos 14 kalendorinių dienų nėštumo ir gimdymo atostogos, sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin. 2005. Nr. 14-447). Tokie teisės aktų pavadinimai per daug išplėsti, jie turi pavadinimams nebūdingų elementų, jų struktūra yra gana sudėtinga ir paini.

Ilgų teisės aktų pavadinimų pagausėjo, kai teisės aktai pradėti derinti su Europos Sąjungos dokumentais, kurių pavadinimai dažnai yra labai išplėsti, pvz.: „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 25 d. įsakymo Nr. isak-1021 „Dėl gairių paraiškų teikėjams dalyvauti ribotos trukmės paramos konkurse „Parama plėtoti mokslo ir studijų sistemos infrastruktūrą, atnaujinti bazinę įrangą, diegti modernias informacijos technologijas bei gerinti teikiamų paslaugų kokybę“ pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento 1 prioriteto „Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra“ 1.5 priemonę „Darbo rinkos, švietimo, profesinio rengimo, mokslo ir studijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra (papildanti Europos socialinio fondo priemonės)“ patvirtinimo“ pakeitimo (Žin. 2005. Nr. 14-434).

Minėti teisės aktų pavadinimai suvokiami tik parašyti, išklautus skaitomą pavadinimą, jo pakartoti neįmanoma. Tokie pavadinimai yra labai neįprasti, jie neatlieka ir pavadinimo funkcijos – trumpai nusakyti teksto turinį: juos nelengva perskaityti ir suvokti. Tokius ilgus aprašomuosius pavadinimus pageidautina trumpinti, nes perdėtas tikslumas nustelbia kitas gero stiliaus ypatybes: aiškumą, paprastumą, glaustumą.

2. KALBOS IR FORMOS SANTYKIS TVARKOMUOSIUOSE DOKUMENTUOSE

Daugiau reikalavimų įvairiuose teisės aktuose pateikiama teisės akto formai, tie reikalavimai daugeliu atvejų yra formalūs, nes tik susitarimo reikalas – kokie šriftai, kokios numeravimo sistemos bus naudojamos, kaip tekstas bus skaidomas į atskiras pastraipas ar eilutes. Nuosekliai formalioji teisės aktų struktūra ir santykis su raiškos formomis aptartas P. Kniūkštos knygoje „Administracinė kalba ir jos vartoseną“ [4, p. 166–176].

Skirtingu šriftu rašomi teisės akto teksto atskirų dalių pavadinimai padeda atskleisti teksto struktūrą ir jo dalių hierarchiją, ji dar labiau pabrėžiama skirtingomis skaičių žymėjimo sistemomis (žymėjimas romėniškais, arabiškais skaitmenimis, skaičių rašymas žodžiais ir keilių dalių numeracija su taškais). Šios grafinės priemonės paryškina teksto skaidymą į atskiras dalis. Ištinis dokumento teksto straipsnių ar punktų numeravimas padeda susieti teksto dalis. Tai ryškiausia teksto nuoseklumą ir vientisumą atskleidžianti grafinė priemonė [5, p. 137]. Kitokiuose tekstuose (ne teisės aktų) šias funkcijas atlieka kalbos priemonės.

2.1. Tvarkomųjų dokumentų struktūra

Grafinės priemonės ir savita punktuacija daro įtaką sintaksiniam vienetui – sakiniui. Sakinys įvairiuose kalbotyros darbuose apibūdinamas kaip mažiausias bendravimo vienetas, turintis gramatiškai nepriklausomą formą. Šnekamojoje kalboje sakinytis skiriamas intonacija, rašomojoje – skyrybos ženklais (tašku, klaustuku, šauktuku, daugtaškiu) [6, p. 476; 7, p. 548; 8, p. 5]. Tokia sakinio, kaip baigtinę mintį reiškiančio žodžių darinio, įforminto skyrybos ženklais, samprata teisės aktuose tinka ne visada. Čia grafinėmis ir puntuacinėmis priemonėmis tekstas kartais taip organizuojamas, kad sunku nustatyti, kur yra sakinio ribos, ypač tai pasakyti na apie tvarkomuosius dokumentus.

Tvarkomųjų dokumentų bendroji struktūra nustatyta „Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijoje“ [2] ir patikslinta „Dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklėse“ [3]. Tvarkomieji dokumentai (nutarimai, sprendimai, įsakymai) gali turėti įvadinę dalį, joje nurodomos priežastys ar pagrindas, kuriuo vadovaujama priimant teisės aktą, pvz.:

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 9 ir 10 straipsniais ir atsižvelgdama į Zarasų rajono savivaldybės tarybos teikimą ir vietos gyventojų siūlymus, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a :

1. Pakeisti Zarasų rajono savivaldybės Salako seniūnijos Salako kaimo pavadinimą ir vadinti jį Salako miesteliu.

2. Nustatyti Salako miestelio teritorijos ribas pagal parengtą planą. (Žin. 2005. Nr. 45-1442).

Kartais įvadinė dalis būna taip išplėsta, kad kelis kartus viršija patį dokumentą (ilgomis įvadinėmis dalimis pasižymi ir Europos Sąjungos teisės aktai), todėl kyla klausimas, ar formalus reikalavimas pagrįsti priimamą sprendimą nebus per daug sureikšmintas, labai išstęsta įvadinė dalis svarumo priimamam sprendimui tikrai neprideda, bet, priešingai, apsunkina parengto teisės akto suvokimą, pvz.:

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymu ir Lietuvos Respublikos įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio įstatymu, vykdydama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 13 d. nutarimą Nr. 24 „Dėl paveldimo turto apmokestinamosios vertės apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin. 2003. Nr. 5-194; 2004. Nr. 109-4082), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 27 d. nutarimą Nr. 1400 „Dėl įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio“ (Žin. 1996. Nr. 116-2726; 1997. Nr. 57-1310, Nr. 72-1842, Nr. 115-2933), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimą Nr. 871 „Dėl rinkos kainos, pagal kurią mokesčio administratorius apskaičiuoja prekių ar paslaugų apmokestinamąją vertę savo sprendimu, nustatymo metodų ir jų taikymo tvarkos patvirtinimo“ (Žin. 2002. Nr. 60-2434) bei atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 m. kovo 1 d. įsakymą Nr. 87/59 „Dėl Nuompinių už valstybės ilgalaikio materialiojo turto nuomą skaičiavi-

mo tvarkos patvirtinimo“ (Žin. 2002. Nr. 25-913; 2003. Nr. 41-1891), Komisija privalomam registruoti turtui įvertinti n u t a r i a patvirtinti nekilnojamojo ir kilnojamojo turto vidutinės rinkos kainas 2005 m. gegužės 1 d. (pridedama) (Žin. 2005. Nr. 54-1869).

Įvadinės dalies gali ir nebūti, bet jeigu ji yra, būtina į ją atsižvelgti, kad sakinytis – teisės akto tekstas būtų logiškas visais atžvilgiais. Po įvadinės teksto dalies eina dėstomoji dalis. Dėstomąją dalį nuo įvadinės skiria sprendžiamasis veiksmas, kuris yra dėstomosios dalies sintaksinis centras ir kompoziciniai visos šios dalies rėmai, į kuriuos tenka įsprausti visus nurodomus atlikti veiksmus ir jų atlikimo sąlygas. Todėl sakinytis neretai išplečiamas ir užima visą puslapį ar daugiau, kartais tokiu atveju sakinytis peržengia sakinio ribas ir tampa tekstu, nors jo pagrindas ir yra vientisinio sakinio modelis, į kurią gali įsiterpti savarankiški sakiniai.

2.2. Kalbos ir formos santykis nutarimų ir sprendimų tekstuose

Tvarkomųjų dokumentų dėstomosios dalies sintaksinė struktūra priklauso ir nuo dokumento rūšies. Nutarimų ir sprendimų dėstomosios dalies sintaksinis centras yra sprendžiamieji žodžiai *nutaria, nusprendžia*, kurių junglumas lemia šios dalies struktūrą. Pagal „Dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklės“ [3] nutarimų ir sprendimų dėstomosios dalies punktai pradami bendratimi. Informatyviają punkto dalį sudaro, t. y. žymi tvarkomąjį veiksmą, objektinė bendratis su valdomu linksnium, dažniausiai su galininku, pvz.: *įsteigti centrą, nustatyti tarifą, patvirtinti taisykles, pratęsti galiojimo laiką, pripažinti netekusiu galios, reorganizuoti įmonę, sudaryti komisiją*, kartais su naudininku – *pritarti pasiūlymui*. Tai tokios bendratis, kurias gali prisijungti veiksmas žodžiai *nutaria, nusprendžia*. Nutarimų ir sprendimų sakinio modelis toks pat, kaip sakinių *Vaikas prašė nupirkti knygą, Mama liepė suplauti indus*. Dažnai prieš tvarkomąjį veiksmą nurodomas ir jo vykdytojas, taip prisideda dar viena bendratis. Pvz.:

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymu (Žin. 1995. Nr. 107-2389; 2004. Nr. 57-1982) 23 straipsnio 2, 3 ir 4 dalimis, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a :

1. **Patvirtinti** Dokumentų išvežimo iš Lietuvos Respublikos **taisykles** (pridedama).

2. **Igalioti** Lietuvos archyvų **departamentą** prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės **išduoti leidimus** išvežti dokumentus iš Lietuvos Respublikos.

3. **Pavesti** Lietuvos archyvų **departamentui** prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės **parengti ir patvirtinti** leidimo išvežti **dokumentus** iš Lietuvos Respublikos į kitas Europos Sąjungos valstybes **nares formą** (Žin. 2005. Nr. 23-746).

Ne visada prie sprendžiamąjo žodžio valdymo būdu prijungiama bendratis, yra ir kitokių raiškos formų, žyminčių nurodomus atlikti veiksmus, pvz.:

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu (Žin. 2003. Nr. 94-4246) 193 straipsnio 1 da-

lies 5 punktu, Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija n u t a r i a :

1. *Maksimali techninė palūkanų norma yra 2,34 proc.*

2. *Nustatyti, kad 1 punkte patvirtinta Maksimali techninė palūkanų norma taikoma nuo šio nutarimo įsigaliojimo dienos (Žin. 2005. Nr. 46-1549);*

Dėstomojoje dalyje nesilaikyti nuoseklių sintaksinių ryšių galima todėl, kad sprendžiamojo veiksmažodžio nutaria semantika dėl dokumento stereotipinės struktūros yra susilpnėjusi, šis veiksmažodis neteikia svarbios informacijos, tik pakartoja dokumento pavadinime pasakytą valią reiškiantį veiksma, be to, nuo bendračių, kurios sintaksiškai su juo siejamos, yra atskirtas dvitaškio, paprastai ir skaitmens ir dar rašomas kitoje eilutėje. Taigi šios grafinės priemonės irgi silpnina sintaksinius ryšius tarp veiksmažodžio ir jo valdomų bendračių. Dar labiau sintaksinius ryšius tarp sprendžiamojo veiksmažodžio ir nurodymus reiškiančių formų silpnina Seimo nutarimų struktūra, kur kiekvienas tvarkomasis veiksmas vadinamas straipsniu ir tai pasakoma atskira eilute. Pvz.:

Lietuvos Respublikos Seimas n u t a r i a :

1 straipsnis.

Išrinkti Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pavaduotoju Seimo narį V. G.

2 straipsnis.

Nutarimas įsigalioja nuo priėmimo (Žin. 2005. Nr. 56-1921).

Dėl lankstaus nutarimų ir sprendimų pagrindą sudarančio sakinio sintaksinio modelio kartais galima nesilaikyti nuoseklių sintaksinių ryšių ir nepadaryti žalos teksto suvokimui.

2.3. Kalbos ir formos santykis įsakymų tekstuose

Įsakymų tekstų pagrindą sudaro kitoks sintaksinis modelis nei anksčiau aptartų nutarimų ir sprendimų. Įsakymų forma nustatoma taip: „įsakymų dėstomojoje dalyje tvarkomąjį veiksma reiškiantis žodis rašomas veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens forma: „tvirtinu“, „skiriu“, „išdėstau“, „pavedu“, „pripažįstu (arba laikau) netekusiu (netekusiais) galios“ ir pan. Įsakymuose žodis „įsakau“ paprastai nerašomas – šis žodis rašomas tais atvejais, kai įsakymas taikomas ministerijai priskirtoms įstaigoms bei valstybės įmonėms“ [2]. Reikalavimas nevertoti žodžio *įsakau* įsakyme kartais verčia ieškoti kitokių raiškos priemonių, tačiau tinkama forma randama ne visada, pvz.:

Vadovaudamasis 2001 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 44 „Dėl transporto priemonių ir sudėtinių transporto priemonių dalių atitikties įvertinimo“ 3.1 punktu (Žin., 2001, Nr. 7-194) bei įgyvendindamas 1972 m. rugpjūčio 2 d. Tarybos direktyvą 72/306/EEB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių priemonės, kurių turi būti imamasi prieš oro taršą transporto priemonių dyzelinių variklių išmetamomis dujomis, suderinimo,

1. Tvirtinu Oro taršos transporto priemonių dyzelinių variklių išmetamomis dujomis ribojimo taisyklės (pridedama).

2. *Technikos skyriui įsakymą paskelbti „Valstybės žiniuose“ ir Valstybinės kelių transporto inspekcijos tinklalapyje (Žin. 2005. Nr. 60-2149). Šiame įsakyme pasirinkta bendraties forma paskelbti neatitinka ir reikalavimo tvarkomąjį veiksma reiškiantį žodį rašyti veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens forma, ir įsakymą sudarančiame sakinyje veiksmažodžio formos vartojamos netaisyklingai. Pusedalyvis vadovaudamasis gali būti vartojamas asmeniniame sakinyje (toks yra pirmasis punktas), o antrasis punktas, kurio centrą sudaro bendratis paskelbti, yra infinityvinis sakiny, jame pusedalyvio forma nevertotina. Kalbos požūriu įsakymą reikšti infinityviniu sakiniu galima, tačiau tokiu atveju įvadinė dalis turi būti reiškiamą padalyvio (vadovaujantis) konstrukcija. Šis įsakymo punktas būtų taisyklingas ir aiškus (ir atitiktų formos reikalavimus), jeigu prasidėtų nurodymą reiškiančiu veiksmažodžiu, pvz.: nurodau paskelbti, pavedu paskelbti, įpareigoju paskelbti.*

Jei įsakymas turi įvadinę dalį, būtina visus nurodomus veiksmus žymėti esamojo laiko veiksmažodžiais, ne tik todėl, kad taip reikalauja „Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijų nuostatos“ [2], bet ir dėl to, kad reikia paisyti nuoseklių sintaksinių įsakymą sudarančio sakinio ryšių. Jei šių ryšių nepaisoma, atskiros įsakymo dalys į sakinių nebesusijungia, o kartais sakinio prasmė gali būti ir gana keista, pvz.:

Įgyvendindamas 2003 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą Nr. 2003/42/EB dėl civilinės aviacijos įvykių pranešimų:

1. Tvirtinu Pranešimų apie civilinės aviacijos įvykius taisyklės (pridedama).

2. Pavedu Civilinės aviacijos administracijai iki 2005 m. liepos 1 d. parengti ir patvirtinti Informacijos apie civilinės aviacijos įvykius rinkimo tvarką bei Civilinės aviacijos įvykių ataskaitos formas.

3. Šio įsakymo 1 punktu patvirtintos taisyklės įsigalioja nuo 2005 m. liepos mėn. 1 d. (Žin. 2005. Nr. 69-2494). Sakinio nesudaro (nesuderinti sintaksiniai ryšiai) įvadinė dalis ir trečias punktas: Įgyvendindamas direktyvą taisyklės įsigalioja;

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (Žin. 1991. Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853) 36 straipsnio 1 dalimi:

1. Tvirtinu Mokinio pažymėjimo privalomąją formą (pridedama). <...>

6. Šio įsakymo 5 punktas įsigalioja nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. (Žin. 2005. Nr. 70-2539). Įvadinė dalis ir šeštas punktas sudaro tokį sakinį: Vadovaudamasis įstatymo dalimi 5 punktas įsigalioja nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. Šio įsakymo punktas suasmeninamas, jis pats gali vadovautis įstatymu. Tokį punktą, kuriame nusakomas kokio nors dokumento įsigaliojimo terminas, įsakyme galima būtų nusakyti taip: Nustatau, kad šio įsakymo 5 punktas įsigalioja nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. Taip būtų išsaugoti nuoseklūs sintaksiniai ryšiai, ir sakiny būtų suprantamas nedviprasmiškai.

Nutarimų ir sprendimų tekstų sintaksiniai modeliai leidžia nutolti nuo griežto sintaksinių ryšių laikymosi, nes tvarkomieji veiksmai žymimi bendratimis, įsakymų

sintaksinis modelis kitoks – čia tvarkomasis veiksmas žymimas asmenuojamąja veiksmožodžio forma, todėl rašant įsakymus sintaksinių ryšių turėtų būti labiau paisyta.

IŠVADOS

Formos reikalavimai daro tiesioginę įtaką kalbos raiškai: kartais reikalauja į sakinio modelį įsprausti didžiulį tekstą, o kartais atlieka teksto siejimo priemonių funkciją ir palengvina teksto suvokimą.

Siekiant perdėto tikslumo sudaromi labai išėsti pavadinimai, jie darosi panašūs į sakinius, nes yra išplėsti vienuose elementais, įvairiais pažymintais, išimtimis, net turi šalutinių sakinio dėmenų. Tokius pavadinimus būtina trumpinti, nes jie nebeatlieka pavadinimo funkcijos, juos sunku skaityti ir suvokti.

Tvarkomieji dokumentai turi standartinį sintaksinį modelį, kuris priverčia ieškoti išeities, kaip į vientisą sintaksinių ryšių grandinę sujungti nurodomus atlikti veiksmus. Atskirų tvarkomųjų dokumentų rūšių sintaksiniai modeliai skiriasi: nutarimai ir sprendimai gali būti laisviau formuluojami, o įsakymų tekstuose, nesilaikant sintaksinių ryšių, pažeidžiamos ir kalbos normos, ir elementari logika.

Teisės akte turi derėti ir kalbos, ir teisės, ir logikos reikalavimai. Nors teisės aktai yra specifinė kalbos vartojimo sritis, tačiau jų kalba turi būti tokia, kad teisės aktas būtų ne tik tikslus, bet ir lengvai suvokiamas.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas, Nr. I-873, 1995 05 02 // Valstybės žinios. 1995. Nr. 41-991.
2. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl teisingumo ministro 1998 m. rugpjūčio 17 d. įsakymo Nr. 104 „Dėl įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijų“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2002. Nr. 50-1923; 2004. Nr. 38-1238.
3. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 19 „Dėl dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 30-1009, Nr. 42-1480, Nr. 94-3337; 2002. Nr. 70-2956.
4. Kniūkšta P. Administracinė kalba ir jos vartoseną. – Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.
5. Vladarskienė R. Sintaksinių priemonių ypatybės valstybės dokumentų kalboje. – Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
6. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1994.
7. Lietuvių kalbos enciklopedija. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
8. Ambrazas V. Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai // Lietuvių kalbotyros klausimai. 1986. T. XXV.

INFLUENCE OF LEGAL ACTS FORM ON IT'S LANGUAGE

Rasuolė Vladarskienė *

The Institute of the Lithuanian Language

Summary

Analysis of influence of formal requirements for choosing language means and perception of the text that are defined in the documents regulating development and official registration of legal acts is being presented in this article. Goal of the article is using descriptive analytical method to determine what influence the rules of formulation of legal acts have on expression of legal act language. It happens often that formal requirements of developing the legal acts force to create much extended constructions of difficult structure that are hard to understand. Considerations on how formal requirements and language expression could be reconciled, so the legal act is clear, precise and easily understandable is being presented in the article.

Extended names of documents are provided as examples. Much extended, long names are being constructed in order to get extreme precision, and they become to look like sentences since they are being extended by homogeneous elements, different attributes, exceptions, and even contain secondary components of sentence. It is necessary to shorten such names because they do not serve the function of the name, and it is difficult to read and understand them.

Structure of regulatory documents is also being considered; it consists of standard syntactic model which forces to find a conclusion on how to link directed actions into a simple syntactic chain. Syntactic models of different sorts of regulatory documents vary. Decisive words *nutaria*, *nusprendžia* are syntactic center of narrative part of decrees and resolutions, and connectivity determines the structure of this part. Semantics of decisive verb, though, is being weakened because of stereotype structure of the document, and in addition to that, graphic means weaken links between the verb and it's infinitives, and the paragraphs of decisions and resolutions can be formulated with more flexibility, but the language norms and elementary logic is being violated in the texts of order documents if syntactic connections are not being considered.

Requirements on form have direct impact on language expression: sometimes it requires large text to be inserted into sentence model, and sometimes it implements a function of text connection means and facilitates perception of the text. Requirements of language, law, and logics should suit in the legal acts. Although the legal acts are specific field of use of language, their language should be such that the legal act is not only precise but also is easy to perceive.

Keywords: Language of legal acts, structure of documents.

* The Institute of the Lithuanian Language, Dr.